

Världens första fossilfria förskola

MILJÖ ▸ SID 16–17

ALEKSA LUNDBERG ▸ SID 15

Orbán rädd för valet – skaffar ny hejaklack

KOMMENTAR ▸ SID 10

Måndag 31 januari 2022 | WWW.ETC.SE

DAGENS ETC

EN RÖD DAGSTIDNING FÖR ETT GRÖNARE SVERIGE

”Det låter mer som förberedelser för massutvisningar av papperslösa än som omsorg om exploaterade människor.

SID 2–3 / LAILA VIANDEN

Källa: Orvesto 2021:2, Dagens ETC

DAGENS ETC GRANSKAR

HELA SVERIGE BANTAR

Ekonomiskt överskott för kommuner och regioner. Men svältkost för skola, omsorg och vård.

Varför?

Dagens ETC:s reporter Hanna Strömbom hittar svaret bland krisrädsla, index, tro på ständig effektivisering, nonchalans för personalens villkor och medborgarnas behov – och ideologiska låsningar.

▸ SID 6–9

DAGENS ETC GRANSKAR

Hanna Strömbom är redaktör i Göteborg – hjälp henne genom att tipsa!
hanna.strömbom@etc.se
eller 076-671 29 03

Ekonomin går starkare än någonsin för kommuner och regioner – ändå skärs det brutalt i välfärdens budget

SVERIGE SVÄLTER

Ansvarsfull planering för framtiden?
Eller nedskärning och otillräcklig svältkost?
Överskotten i kommuner och regioner växer, men borgerliga styren fortsätter strama åt.
Hanna Strömbom undersöker vad som händer när välfärden inte får vad den behöver.

Välfärden omsätter stora summor, men kanske mindre än den borde. Man kan likna det vid droppen som urholkar stenen, fast här är droppen snarare en högtryckstvätt och stenen är vård, socialtjänst och funktionsstöd.

Såväl kommun- som regionledning i Göteborg skriver upp sina budgetar med mindre än rekommenderat. Det kan låta futtigt, men det handlar om hundratals miljoner.

– Osthyvelsprincipen är vanlig. Man kanske räknar upp med ett index för regionen och någon sorts index för kommunen, men sedan säger man att ni får inte hela uppräkningen utan bara såhär mycket. Det upplever jag är ett ganska vanligt sätt att spara, säger Annika Wallenskog som är chefsekonom på Sveriges kommuner och regioner (SKR).

Vad hon talar om är de mått för hur mycket dyrare samma verksamhet blir jämfört med året innan, index som sätts av SKR. Hon vill inte uttala sig om någon specifik region eller kommun, men tror att det finns olika traditioner, oavsett färg på styret.

– Det bygger på att man gjorde så under de år som man hade en väldigt stram ekonomi. Man var tvungen att hyvla av för att få ihop ekonomin över huvudtaget. Men sedan har man kanske fortsatt, som ett sätt få loss pengar till satsningar, säger hon.

Hon konstaterar att staten gör likadant, på så vis kan regeringar vifta med ”satsningar” på områden som kan ha varit utan uppskrivning under många år, tänk barnbidrag.

Det blir mer och mer vanligt i kommunsektorn att man i ordinarie budget lägger stående effektiviseringskrav.

Pierre Donatella, universitetslektor på Förvaltningshögskolan.

Varar för skuldsättning

Pierre Donatella är universitetslektor på Förvaltningshögskolan. Han konstaterar att det är lämpligt att ha mellan två till fem procent i överskott. Inte heller han tror att politisk tillhörighet är avgörande för taktiken.

– Det blir mer och mer vanligt i kommunsektorn att man i ordinarie budget lägger stående effektiviseringskrav. Vilket innebär att uppräkningen sker i lägre takt än vad som annars hade varit skäligt, säger han.

Varje generation förväntas jobba ihop till sin egen samhällsservice och befolkningen blir äldre och mer krävande. Utvecklingsregioner såsom Storgöteborg kommer också att behöva göra investeringar i fastigheter från 1960 och -70-talen, cykelvägar, med mera.

Axel Josefson (M), kommunstyrelsens ordförande i Göteborg, har gått ut med att investeringarna kommer uppgå till runt 40 miljarder. Han hymlar heller inte med att stadens uppskrivning är låg utan kallar det en ”inbyggd effektivisering”.

Pierre Donatella konstaterar att han sympatiserar med personal i verksamheter som får minskade resurser.

– Men är lösningen verkligen att sänka resultatet och därmed fortsätta skuldsätta sig och kanske i allt för hög takt? Nej, det är tveksamt. Man behöver hålla saker och ting i schack så att man kan möta verksamhetsbehov på ett bra sätt, men också sköta en ▶

långsiktig ekonomi som går ihop så att man inte hamnar med enorm skuldsättning som man lämnar över till kommande generationer.

”Hade haft mer respekt”

Det saknas inte invändningar.

I Göteborg menar den rödgröna oppositionen att det borgerliga styret underfinansierat bland annat socialförvaltning och funktionsstöd, som båda förutspås prekära lägen under 2022. I ett försök att minska nedskärningarna presenterade de en kompletteringsbudget.

– Allt handlar om att göra en bedömning och en avvägning. Det vi gör nu liknar ingenting som någonsin har gjorts förut. Överskotten man genererat är historiskt gigantiska. Är det så att vi befinner oss i ett särskilt prekärt ekonomiskt läge som gör det motiverat? Har vi ett jätteproblem med en stor låneskuld? Nej, det finns inga tecken på att någonting har försämrats i Göteborg ekonomi, tvärtom, säger Daniel Bernmar (V).

Hög soliditet, välmående bolag och tillgångar i form av mycket mark och stor allmännytta – han ser heller ingen fara för framtida investeringar.

– Jag hade haft mer respekt för det borgerliga styret i Göteborg om de inför sin budget nu lade en skattesänkning. Om de genererar fyra miljarder i överskott så har de ju tagit i och tagit in pengar i skatt som de sedan inte använder. Budget är ett verktyg, man ska hamna på det man har sagt, inte fyrdubbelt över, säger han.

”Systemet är riggat”

Kompletteringsbudgeten skulle ha finansierats med delar av överskottet och buffertpengar. Lokala Demokraterna gick dock ihop med de borgerliga och slog ner förslaget.

Daniel Bernmar konstaterar att kommunal verksamhet generellt inte fungerar som den regionala vårdens, Sahlgrenska universitetssjukhuset har ett ett effektiviseringskrav på mellan 300 och 400 miljoner kronor årligen, men det finns arbetsmiljöer som påminner.

– I hemtjänsten har vi ett beställar-utförarsystem. Vad händer när man varje år säger: ”Ni får inte tillräckligt mycket pengar för att utföra uppdraget? Sedan har vi en buffert som vi har dolt för er för när det går åt helvete.” Vilket det gör varje år. Vad händer om man varje år har en röd plump längst ner i bokföringen? Inte för att det är en naturlag, utan för att någon har riggat systemet på det viset, säger han.

Situationen är på inget vis unik för Göteborg. När Arena Idé lät göra rapporten ”Budget ur balans” som kom 2020 konstaterade de att 96 procent av landets kommuner skar ner på äldrevården. Äldreomsorgens arbetsbelastning har ökat över tid, utan att resurserna har följt med i samma takt. En hemtjänstpersonal besökte fyra personer under ett pass på 80-talet, idag tolv. Och så vidare.

Besparingarna blir stora, men rapportförfattaren Åsa Plesner vill också lyfta att när regionerna gör överskott kan de inte utan vidare användas till kommande års vård.

– Grovt uttryckt så tar man pengar från driften och låser in dem i ett kassaskåp där man bara kan få använda dem till byggnader. Det är så som kommunallagen är konstruerad, säger Åsa Plesner.

Byggnader eller kroppar?

Hon är statsvetare och doktorand i företagsekonomi, men företräder här framför allt tankesmedjan Balans.

– Varför är framtidens byggnader viktigare än kroppar här och nu? Och är det nödvändigt att välja mellan dem. Det är liksom sprängfrågan, säger hon.

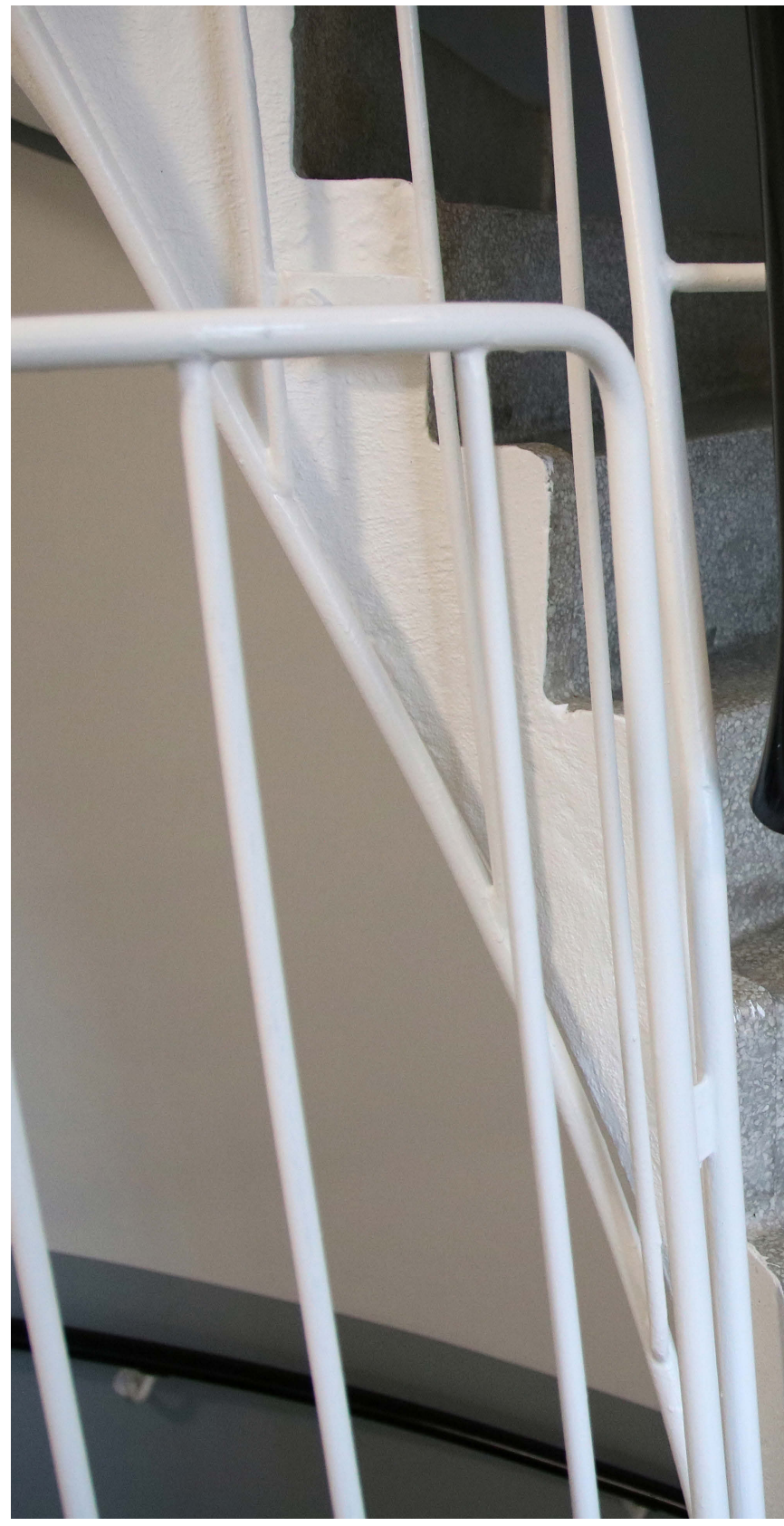
– Om vi går med överskott nu så kan vi finansiera kommande stora sjukhus med lägre nivåer av lån, vilket skapar lägre räntekostnader längre fram. Ja. Men den fackliga motfrågan här är: Är det verkligen sant att vi måste slita ut folk nu för att få en bättre ekonomi längre fram, eller finns det andra prioriteringar, säger hon.

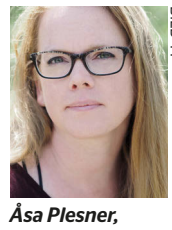

BILD RICKARD L ERIKSSON

”Osthyvelsprincipen är vanlig”, säger Annika Wallenskog, chefsekonom på Sveriges kommuner och regioner (SKR).

BILD CHRISTIAN EGEFUR

”Överskotten man genererat är historiskt gigantiska”, säger Daniel Bernmar (V).

BILD TT

Åsa Plesner, tankesmedjan Balans

Man tar pengar från driften och låser in dem i ett kassaskåp.

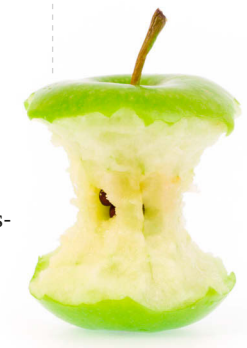
Framför allt menar hon att pengarna ges på fel sätt. Hon skrev en masteruppsats om Sahlgrenska universitetssjukhusets rambudget och om hur sjukhusets politiskt tillsatta styrelse såg på den.

– Det jag kom fram till är att så länge regionen har funnits, och med alla politiska styren som kommit och gått, så har det varit ett likadant ställningskrig mellan region och sjukhus. Regionen har alltid lagt effektiviseringskrav, på lite olika sätt, men alltid.

Någon till ett par procent ska rationaliseras bort, år efter år.

– Men! Det betyder inte att kostnaderna faktiskt minskades. Ett effektiviseringskrav från en region är liksom en styrsignal, ”jobba smartare”, säger hon.

Därefter har Sahlgrenska ständigt misslyckats med att hålla budget. När underskotten vuxit sig väl stora och handlingsplanerna börjat bli allt för kontroversiella har sjukhusstyrelsen åter fått vända sig till styrande i regionen.

– De har sagt ”det här går inte” och så har man kommit överens om att ”okej, vi skriver av några hundra miljoners underskott så får ni börja om på ny kula”. Och så har det här spelet fortsatt.

Tvingar bort personal

Åsa Plesner tillägger att det därtill ser ut att försiggå på liknande sätt inom vården nationellt.

– Det gör ju någonting med arbetsmiljön att hela tiden vara utsatt för sparkrav, säger hon.

Ja, det gör ju det. Göteborgssociologen Jörgen Winkel granskade tillsammans med norske R H Westgaard 162 tidigare studier om effektivisering och riskfaktorer för fysisk och mental hälsa. Generellt fann de att nedskärande effektiviseringar påverkade hälsan negativt. Samt att det gällde särskilt för personal inom vård och omsorg. Än värre blev det om nedskärningarna var återkommande, eller om det fanns ett återkommande hot om nedskärning och osäkerhet kring dess konsekvenser. Inte minst påpekade forskarna att effektiviseringar gör stora ingrepp i arbetsmiljön, men utan att ta hänsyn till hur det påverkar medarbetarnas hälsa negativt, såväl fysiskt som psykiskt.

Lotta Dellve, som är professor på Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap i Göteborg, menar att vissa typer av effek-

BILD HANNA STRÖMBOM

Sahlgrenska universitetssjukhuset.
BILD HANNA STRÖMBOM

Fakta

Uppskrivning?

- **Sveriges kommuner och regioner sätter uppskrivningsindex inför budgetarbetet i oktober med en korrigerad siffra efter årsskiftet.**
- **Regionindexet som kallas LPIK, Landstingsprisindex med kvalitetsjusterade löner för regioner, sattes för 2022 till 2,7 procent. Om kostnader för läkemedel inkluderas blir indexet lägre, 2,3 procent. Vårt exempel Sahlgrenska universitetssjukhuset fick bara 1,4 procent mer.**
- **Det kommunala indexet PKV, Prisindex för kommunal verksamhet, sattes inför 2022 till ungefär 2,1 och förväntas bli ytterligare något högre inför kommande år. Moderaterna i Göteborgs stad har bestämt att 1,5 procent får räcka.**

Protester i vården

- **Regionen i Västra Götaland styrs av den borgerliga Alliansen, samt Miljöpartiet. När budget för 2022 togs rasade Socialdemokraterna i Sahlgrenska universitetssjukhusets styrelse och menade att den borgerliga ledningen svälter ut vården för att skapa marknad åt privata vårdgivare.**
- **Såväl styrelseordförande Gustaf Josefsson (M) som Johnny Magnusson (M), som är ordförande i regionstyrelsen, sa i intervjuer med Dagens ETC att de gärna ser fler privata vårdgivare, men medger att sådana inte står på vänt. Båda moderaterna nekar dock till att de låga uppskrivningarna ska ses som besparingar och tycker att det finns mer effektiviseringar att göra på Sahlgrenska.**
- **Chefsläkare Thomas Brezicka och skyddsombudet Isabelle Yalcintas uttalade sig om man redan effektiviserat bort för mycket och vittnade om en konstant överbeläggning med bristande tillbudsrapportering som följd.**
- **Dagens ETC kunde med hjälp av interna källor avslöja att Västra Götalandsregionen minskat antalet vårdplatser med 40 procent på tio år – medan befolkningen vuxit med 100 000.**

tiviseringar kan vara positiva. Om de ger en yrkesgrupp mer handlingsutrymme, till exempel. Konstant effektivisering leder dock till försämrade arbetsförhållanden.

– Själva hotet om nedskärningar påverkar också. Det skrämmer oss som individer på olika sätt och vi har ett behov att kunna förutsäga vår tid och vårt liv. Vi vill veta att vi kan ha flexibelt schema, gå på kören på onsdagar och sådana saker, säger hon.

Omorganisationer inverkar genom ökade arbetskrav och tidspress, men också genom rollkonflikter, otrygghet och minskning av såväl socialt stöd som kontroll över arbetet. SKR menar att effektivisering kräver att det finns luft i systemen. Bland andra Sahlgrenskas personal menar att luften tog slut, för länge sedan. Det som förr var krisåtgärder är nu vardag.

Hur påverkas personal av att ha tung press under väldigt lång tid?

– På individnivå genom att man inte får återhämtning och över tid med överbelastning. Men det kan också gälla en arbetsgrupp som inte får återhämtning och chans att reflektera över vad man egentligen gör. Det leder till att man får nån form av frustration över att man har så litet handlingsutrymme, att man väljer att engagera sig mindre och att man ser sig om efter nya arbeten, säger Lotta Dellve.

Själva hotet om nedskärningar påverkar också. Det skrämmer oss som individer på olika sätt och vi har ett behov att kunna förutsäga vår tid och vårt liv.

BILD JOHAN WINGBORG

Lotta Dellve, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap.

Som vi tidigare rapporterat om är den onda spiralen i just Göteborg i full spinn, Sahlgrenska har svårt att tillsätta tjänster och missnöjet leder till en intern omflyttning som dränerar bort viktig erfarenhet. Sjukhuset väntas fatta sina egna beslut om vad som kan effektiviseras eller avskaffas, men det rör sig förstås om att med medicinska hänsyn förhålla sig till en ständigt tunn budget.

Finns det någon kvantitativ jämförelse mellan minskad ekonomisk marginal och ohälsa?

– Ja, vi kallar det ”hård styrning”. Det innebär ofta att man har en väldigt hård kontroll över budget, och mycket lågt handlingsutrymme i verksamheterna, där man anpassar sig till väldigt hård styrning. Vi har en hel del studier som visar vad det gör med personalens och chefens hälsa och önskan om att sluta. Och om bristande utvecklingsarbeten, säger Lotta Dellve.

Det finns ett antal kriterier för ”hård styrning”. Dagens ETC har studsat dem på personer med insikt om Sahlgrenska. De menar att flera parametrar passar precis, särskilt de som gäller bristande resurser.

Leder till tystnadskultur

En av de studier Lotta Dellve hänvisar till är sjuksköterskan Sara Larsson Fällmans. Hon hör till högskolan i Borås men skrev sin avhandling på KTH och kunde visa att möjligheten till flexibilitet och möjliga anpassningar i arbetssituationen har stor betydelse. De som hade sådana hade högre arbetsförmåga och återgick snabbare i arbete efter sjukdom. Hård styrning förknippades istället med sämre hälsa, sämre möjligheter att utföra sitt arbete och ökade grader av utbrändhet. Tempo och plats måste kunna växlas och hållningen till arbetstagarnas egen kontroll över arbetet hänger samman med graden av sjukskrivning.

– Om du har den här hårda styrningen så ökar du tystnadskulturen på arbetet. Chefer väljer i större grad att vara tysta på grund av att man är rädd eller uppgiven, eller att det inte spelar någon roll, säger Lotta Dellve.

Hon har ett konstruktivt förslag till dem som avgör välfärdsbudgeteringen. Jobba smart.

– Kompetensutveckling till de verksamhetsnära professionerna, såsom undersköterskor, sjuksköterskor, läkare som är i tjänst i kärnverksamheter – den tycks löna sig. Den skapar ett helt annat engagemang och på grund av det kommer en helt annan utveckling som sparar igen. Det är bästa tipset. Du får personalens engagemang, men också bättre arbetande, bättre användande av resurser. Så när man gjort så har det inte kostat mer pengar, säger hon. •